

LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH USULI ORQALI TA'LIM
JARAYONLARINI OLIB BORISH

Mehmonov Mashhurbek Husen o'g'li

texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent,

Yuldoshov Og'abek Bahodir o'g'li

magistratura MTTYF-1 guruh talabasi

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Annotatsiya: *Maqolada loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasining ahamiyati, mohiyati, asosiy maqsadi. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirishda loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasining ahamiyati keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *reproduktiv, kreativ tafakkur, loyiha, loyihaga asoslangan o'qitish texnologiyasi, individual ishlash.*

Annotation. *In this article, the importance, essence, main purpose of project-based teaching technology,. Also, the importance of project-based teaching technology in the development of creative thinking in future teachers is described.*

Keywords: *reproductive, Creative Thinking, Project, project-based teaching technology, individual performance.*

KIRISH

Zamonaviy dunyoda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar xalq ta'limi muassasalari oldiga yangi talablarni qo'yimoqda. Jamiyatga zamonaviy voqelikka moslasha oladigan, o'zini doimiy ravishda rivojlantirib, bilim darajasini oshiruvchi faol, ijodkor yoshlar kerak.

Uning ahamiyati aqliy faoliyat faolligi, tanqidiy fikrlash, yangi bilim va malakalarni izlash va topishga intilish zamonaviy insonning eng muhim fazilatlari hisoblanadi. Loyihaviy ta'limning pedagogik texnologiyasi o'quvchi va talabalarda ana shu sifatlarning barchasini shakllantirishga qaratilgan.

O'qituvchilar reproduktiv variantga (klassik ko'rinishga) qaratilgan didaktik paradigmani individual ta'limga o'zgartirish vaqti kelganiga aminlar. Bu muammoni hal qilish uchun yangi shakl va usullar, ta'lim muassasalariga eng yangi texnologiyalarni joriy etish zarur.

Loyihaga asoslangan o'qitish usullari individual mustaqil ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Loyiha asosida o'qitishning asosiy maqsadi talabalar turli manbalardan mustaqil bilim olishlari uchun sharoit yaratishdir. Ijodiy guruhlarda ishlash orqali muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Ta'lim jarayonida talabalarning tafakkuri amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida ham rivojlanadi. Bundan tashqari, muammoni aniqlash, ma'lumot to'plash, kuzatish, tajriba o'tkazish, vaziyatni tahlil qilish, gipoteza qurish va natijalarni umumlashtirishni o'rganadilar.

Loyihaga asoslangan o'qitish usullari individual mustaqil ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Dunyoda pedagogika, loyiha asosidagi ta'lim texnologiyalari innovatsion emas. Ushbu uslub 20-asrning boshlarida Amerika Qo'shma Shtatlarida paydo bo'lgan. O'sha paytda loyiha asosida o'qitish muammolar usuli deb atalgan va uning asoschilari amerikalik o'qituvchi va faylasuf J. Dyui edi.

U talabalarning o'zini shaxsiy manfaatlarini hisobga olgan holda faoliyat asosida o'qitishni taklif qildi. Dyui talabalar uchun tanish va muhim bo'lgan oddiy hayotdan muammolarni olishni taklif qildi. Ularni hal qilishda talabalar biroz harakat qilishdi. Ularning ishining ahamiyati qanchalik katta bo'lsa, muammo talabaning o'zi uchun shunchalik muhim bo'ladi.

Hayotining ma'nosi loyiha asosidagi ta'limdan foydalanish texnologiyasi bo'lgan amerikalik o'qituvchi o'zining metodologiyasini taklif qildi. O'qituvchi, uning fikricha, tarbiyachi (maslahatchi) rolini o'ynashi, talabaning fikrini to'g'ri yo'naltirishi, bajarilgan ishning muhimligini isbotlashi kerak. Uning loyiha asosidagi zamonaviy ta'lim texnologiyasi nazariyadan amaliyotga o'tishni va ilmiy bilimlarni amaliyot bilan integratsiyalashni o'z ichiga oladi.

Talaba o'qituvchi tomonidan qo'yilgan barcha vazifalarni hal qila olishi uchun natijalarni oldindan belgilash muhim: ichki va tashqi. Tashqi versiya vizual tarzda ko'rinadi, uni ishlatish, tushunish, tahlil qilish mumkin. Ichki natija ko'nikma va bilimlarni, qadriyatlar va malakalarni uyg'unlashtirishdir.

Ta'lim jarayonida bo'lg'usi mutaxassislarning shu jumladan, bo'lajak o'qituvchilarning individual imkoniyatlariga qarab, ularning bilish faolligini oshirish, kreativ tafakkurini rivojlantirish orqali kelgusi pedagogik faoliyatga tayyorlashning nazariy-amaliy asoslarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ana shu nuqtai nazardan ilg'or xorijiy tajribalar asosida zamonaviy kasbiy ta'lim mazmunini internatsionalizatsiyalash va modernizatsiyalash, kompetensiyalarga asoslangan innovatsion ta'lim muhitini shakllantirish, talabalarda kreativ tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladigan interfaol strategiya va vositalarni amaliyotga tatbiq etish asosida talabalarda kreativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan bo'lajak

o'qituvchilarni ijodiy faoliyatga tayyorlash, ularda kreativ tafakkurni rivojlantirish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biridir. Kreativlik - (ing. "create"-yaratish, "creative"-yaratuvchi, ijodkor)-individdning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorgarlikni tavsiflovchi va mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyatdir. Kreativlik - shaxsning yaratuvchilik, ijodkorlik xislatlari bilan bog'liq ko'nikmalar majmui sifatida namoyon bo'ladi. Kreativlik o'z ichiga muammolar nisbatan yuqori darajadagi sezgirlik, intuitsiya, natijalarni oldindan ko'ra bilish, fantaziya, tadqiqotchilik va releksiyani qamrab oladi. Amerikalik olim D. Veksler "Kreativlik fikrning shunday turiki, u shaxsga bir muammo yoki masala yuzasidan birdaniga bir nechta yechimlar paydo bo'lishini taqozo etadi va shablonli, zerikarli fikrlashdan farq qilib, narsa va hodisalar mohiyatidagi o'zga xoslik, noyoblik sifatlarini anglashga yordam beradi" - deb ta'rif beradi. Pedagogik maqsad pedagogik jarayonni tashkil etishga tayyorlanish bosqichida pedagogik vazifa sifatida qabul qilinadi. Pedagogik faoliyatning muvaffaqiyati turli vazifalar mohiyatining bir yo'la birin-ketin anglanishiga bog'liq. Xususan, talabalarni kasbga tayyorlashda pedagogik umumiy (pedagogik faoliyat uchun umumiy), boqichli (pedagogik jarayonning ma'lum bosqichi mohiyatini aniq ifodalaydigan, ya'ni alohida olingan bosqich vazifalari),

xususiylar (mavjud va yuzaga keluvchi vaziyatli) vazifalarni turlariga ko'ra aniqlashtirish, ularni bajarishga tayyorlik holatida bo'la olishlariga e'tibor qaratish muhim. Chunki ushbu vazifalarni o'z vaqtida anglash hamda bajarish kasbiylar faoliyatiga to'g'ri yondashuvni paydo qiladi. Ayniqsa, hozirgi biror bir fanning o'qitish metodikasini pedagogik sohasiz tasavvur qilib bo'lmaydigan bir davrda, uning maqsad hamda vazifalarini bajarish orqali o'qitishning, o'quv-bilish jarayoni faolligining sabablarini izohlashga ko'maklashishi ma'lum.

Loyihaga asoslangan o'qitish – bu hayotiy, real muammolar asosida loyihalangan, faol o'rganish orqali chuqur bilimga ega bo'lishi kafolatlangan, o'zgaruvchan sinfdars yondashuvini o'zida aks ettiradi. Yasseri Dar, Finley M. Patrik, E.Blayne, Devis V. Devid va boshqalarning e'tirof etishicha, PBL aniq dalillarni taqdim etuvchi yoki savol berish, muammolar qo'yish, ularning ssenariylarini taklif qilish orqali bilim olishning ravon yo'lini ko'rsatuvchi, qog'ozga, yodlashga, o'qituvchi boshchiligidagi ko'rsatmalarga tayanishdan farqli ravishda faol o'rganish hamda izlanishga asoslangan o'qitish uslubi negiziga quriladi. Jon Larmer, Jon Mergendoller va Suzi Bosslarning ta'kidlashicha, loyihaga asoslangan o'qitish kuchli o'qitish yondashuvi bo'lib, uni amalga oshirish davomida quyidagilarga ega bo'linadi:

- talabalarni bilim olishga rag'batlantiradi;

- o'quvchi va talabalarni oliy ta'limga, kasbga, kasbiy o'sish nuqtalarini belgilashga (individual kasbiy trayektoriyani rejalashtirishga), ijtimoiy faol fuqarolikka tayyorlaydi;

- o'quvchi va talabalardan chuqur bilim hamda fikrlash qobiliyatlarini namoyish etishni talab qiladigan topshiriqlarni yaxshi bajarishga (bizningcha, o'qituvchi uchun ijtimoiy buyurtmani bajarishga) yordam beradi;

- o'qituvchilarga yanada qonikarli tarzda dars berish imkonini taqdim qiladi;

- ta'lim tashkilotlarini nafaqat ota-onalar, boshqa jamoalar, balki butun dunyo bilan muloqot qilish va bog'lanishning yangi usullari bilan ta'minlaydi.

Tomas Markxem "PBL bilish va bajarishni birlashtiradi, talabalar o'rganilayotgan o'quv dasturidan asosiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydi, uning samarasi o'laroq, hayotiy muammolarni hal qilish va muhim natijalarga erishish uchun bilganlarini amalda qo'llaydi. PBL ta'limni o'quv dasturiga emas, talabaga qaratadi, hamkorlikdagi yuqori sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun raqamli vositalardan foydalanadi va o'quvchilarni bugungi jahonda talab qilinayotgan global taraqqiyot, ijodkorlik, hissiy barqarorlik, chidamlilik, hamdardlik kabi nomoddiy boylik bilan mukofotlaydi. Albatta, bularni darsliklardan tashqarida o'rgatish mumkin emas, lekin tajriba orqali faollashtirish lozim", deya ta'riflaydi.

XULOSA

Loyiha metodikasi imkon qadar samarali bo'lishi uchun o'qituvchi uni mukammal o'zlashtirishi kerak. Ishning har bir bosqichining o'ziga xos xususiyatlari, nuanslari bor, ularsiz ish boshida qo'yilgan vazifalarni hal qilish mumkin emas.

Loyiha mavzusini o'qituvchi, talabalarga yoki ota-onalar taklif qilishlari mumkin. Kim tadqiqotni boshlagan bo'lsa, u talabalar uchun qiziqarli bo'lishi kerak, aks holda loyiha texnologiyasi ma'nosiz bo'ladi. Ishning yo'nalishi tor bo'lishi kerak, aks holda talabalar o'qituvchi oldiga qo'ygan vazifalarni yengishlari qiyin bo'ladi. Loyihaga asoslangan o'qitishda loyihani bajarishga kirishish, aniq muammoni belgilash, yo'naltirishni tushunishga doir butun jarayon (o'quv maqsadi, rejasi, mazmuni, shakllari, vositalari, dars jadvali, konsultativ faoliyat, monitoring, baholash) qamrab olinishini taqozo etishi uni "texnologiya" sarhadlaridan chiqish hamda "ta'lim amaliyoti turi" nuqtai nazaridan qarash mumkinligini bildiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: ped. fan... (PhD) diss. – Toshkent, 2017. – 168 b. (16-17-b.).

2. Ильин Е.П. Психология творчества креативности одарённости. Питер. 1998.
3. Larmer, John. Setting the standard for project based learning: a proven approach to rigorous classroom instruction // John Larmer, John Mergendoller, Suzie Boss. pages cm Includes bibliographical references and index. ISBN 978-1-4166-2033-4.
4. Lawrence Haywood. <https://ahaslides.com/uz/blog/project-based-learning-examples-ideas>.
5. Markham, T. (2011). Project-Based Learning. Teacher Librarian, 39(2), 38-42.
6. Project-Based Learning, Edutopia, March 14, 2016.
7. Terry Heick. <https://www.teachthought.com/project-based-learning>.
8. Tolipov O'. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari // O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2006. – 261 b.(107-b.).
9. Angel Austin. <https://uz.vogueindustry.com/17315153-technologies-of-project-based-learning-at-school>.
10. Sulamonova D.N. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7994197>.